

очакваме, когато някой е открянал вратата, пак той да ни преведе през нея.

Впрочем да се върнем към проблемите на приемствеността.

Завешал на поколенията своите високи художествено-творчески критерии, Смирненски е актуален и заради широтата на своя творчески подход. Вътрешно чужд на всяка канонизация на метода, чийто основоположник е, на всяко „стеснено прикряпане на метода към някакъв единствен, универсален тип поетическа система“, поетът е в най-висока степен съвременен, съзвучен с тенденциите на съвременното социалистическо изкуство, което отхвърля нормативността и обема в себе си високите завоевания на миналото. Същото мащабно явление, прехвърляло границите на своето време, представя и Вапцаров. П. Данчев подчертава, че в един момент, когато сред пролетарските поети от 30-те години господствува сектантското пренебрежение към формално-художествените аспекти на поетическото творчество, поетът се учи от големите представители на националната ни художествена традиция и наистина поставя въпроса за „средствата“ в поезията. Без да накърнява неговата самобитност и оригиналност, у Вапцаров живее поетическият опит на няколко поколения — на предходниците, а и на съвременниците; опит, организиран в системата от съзнателно отстоявани творчески принципи и възгледи, изпреварили далеч напред вкусовете на времето.

Обърнат към проблемите на литературната история, П. Данчев пледира за исторически, съобразен със собствената им вътрешна мяра поглед към литературните явления. Умдреното, в най-висока степен съвременно антидогматично разбиране за приемствеността, което отстоява; нееднократно заявяването и защитено в конкретния анализ изискване за комплексен подход в оценката на художествените ценности от миналото; успешното съчетаване на теоретико-естетическата ерудиция на учения с живия критически усет — това са белези на несъмнена изследователска зрелост. Но те добиват и по-широк смисъл — като доказателство за обогатяването и постъпателното движение на националната ни литературоведска традиция.

Сабина Беллева

„ПРИ ИЗВОРИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА КУЛТУРА“ от ПЕТЪР ДИНЕКОВ

С., „Наука и изкуство“, 1977

Българската литература и култура в тяхното многовековно развитие са били обект на изследване на редица поколения български учени и чужди слависти. Научното наследство в тази област е голямо. Сложната проблематика с нейните специфични особености и непрочучени аспекти е актуална и до днес. Тя е залегнала в основата на новата книга на П. Динек.

Структурата на книгата е своеобразна. Тя се състои от самостоятелни студии, тясно свързани помежду си и отразяващи единния процес на развитието на българската литература. Всяка от студиите представя завършено цяло със своя проблематика, решена в светлината на авторовите схващания и наблюдения. Богатият и разнообразен литературен и исторически материал позволяват на изследователя да очертае широка картина на средновековната епоха, да обхване и въпроси от възрожденския и съвременния етап на развоя на нашата култура.

Проблемите, засягащи старобългарската литература, разкриват нейната историческа мисия в развитието на славянските литератури, определят мястото и ролята на Търновската книжовна школа в културния живот на България. Авторът разглежда българо-руските литературни връзки в Средновековието, изтъква значението на преводите при създаването и понататъшното развитие на българската книжнина.

Първата студия поставя кардинални и сложни въпроси, свързани със зараждането на българската и славянската писменост (прабългарските каменни надписи на гръцки език от VII в., появата на писмо у славяните и възникването на славянските азбуки). П. Динеков подчертава, че първата историческа заплата на старобългарската литература се състои в запазване делото на Кирил и Методий и превръщането му в изходна точка и стимул за развоя на българската литература с вековете и могъщи традиции. Дейността на славянските просветители ярко се възпъшчава в „златния век“ на книжовния живот в България по времето на владетелите Борис, Симеон и Петър (IX и X в.).

В кратка и систематизирана форма са обобщени взаимоотношенията между старобългарската и староруската литература в периодите на първото и второто южнославянско влияние. От многостранните активни културни контакти между двете страни ученият спира вниманието си върху два конкретни момента, които повдигат важни въпроси от развитието на българо-руските литературни връзки през Средновековието: разпространението на старобългарската литература в Русия и на Симеоновия (Светославовия) сборник от 1073 г., пренесен от България в Русия през IX в.

През последните години при установяване литературното наследство на старобългарските писатели са издирени огромен брой руски преписи на старобългарски съчинения (Словата на Климент Охридски, „Сказание за буквите“ от Черноризец Храбър и „Азбучна молитва“ от Константин Преславски). Тези произведения от XII—XIII в. проникват в Русия твърде рано, за което свидетелствуват преписите от XII—XIII в. В тази връзка особено важно за изучаването историята на българската литература е проучването на старобългарските преписи, намиращи се в светските книгохранилища. П. Динеков отбелязва,

че при тежките исторически изпитания, донесли огромни щети на нашия народ и неговата култура, българската литература до голяма степен бе съхранена и по този начин спасена в Русия, а през XIX в. руските слависти я направиха достойна за европейската наука.

Важно място в книгата на П. Динеков заемат въпросите за личността, живота и творчеството на Паисий Хилендарски. Проучванията на автора са насочени към всеобхватно и задълбочено изясняване на характерните особености на епохата и обществената среда, в които се оформят мирогледът и творческият път на бележития наш възрожденец. Проблемите са разглеждани в светлината на националното Възраждане и историческата съдба на българския народ.

Подробният литературен анализ на „История славеноболгарская“ позволява на изследователя да разкрие образа на човека — носител на идейната същност на произведението. Това е въпрос с изключително значение в изучаването на българския литературен процес. Подчертава се, че творбата на Паисий напълно разкрива личността на писателя и общественика — представител на великия век на Просвещението. Постановката на проблемите в Паисиевата история, живота авторова мисъл, стилът на изложението, отношението на книжовника към историята на народа и към неговото просвещение оформят Паисий като първия мислещ по светски начин писател в българската литература. Разкривайки същността на светския мироглед на Паисий, П. Динеков посочва, че тя се изразява в поставянето на най-актуалните обществени и народни проблеми и преди всичко в новото им изясняване и решаване чрез отхвърлянето на християнските морални норми.

П. Динеков прави твърде широка характеристика на Паисий Хилендарски („Великото сърце на светогореца“, „Необикновена личност на Паисий Хилендарски“), проследява неговия път на творец и общественик и заключава, че Паисий е публицист-изобличител, моралист, проникателен политик, патриот и борец, надарен с далновиден ум, демократ в своите убеждения. Паисий Хилендарски се откроява като монументална историческа личност, възпъхва миналото на своя народ и епохата, в която живее, притежава черти на бъдещето и потенциалната мощ на следващия бурен и революционен XIX в., връх на който е Ботевата идеология.

В раздела, посветен на Христо Ботев, авторът на книгата определя мястото на великия поет в развитието на българската литература, неговата творческа дейност, разгърнала се в един от най-значителните и драматични периоди от нашата политическа и културна история. Ученият търси черти на изключителното у Ботев и ги открива във висотата на неговите художествени постижения, в динамичната сила на творческите му пориви, като подчертава, че с поезията, с публицистиката и фейлетоните си Ботев изцяло и дълбоко е вко-

ренен в българската действителност и в българската литературна традиция. Тезата си П. Динеков утвърждава, от една страна, като сравнява Ботев с Раковски, а, от друга, като отбелязва дълбокото влияние на народното творчество върху поетическите гении на Ботев. Връзката между поезията на Ботев и творчеството на Раковски показва голямата вътрешна близост между двамата поети от гледна точка на тяхната естетическа концепция.

Специално внимание е обрнато на огромното въздействие, което поетът-революционер оказва върху по-нататъшното литературно развитие. Естетическата активност на Ботевата поезия се проявява в произведенията на Захари Стоянов, Алеко Константинов, Христо Смирненски, Елисавета Багряна, Никола Вапцаров. В стиховете на Н. Вапцаров ясно се разкриват обществената, творческата и литературно-историческа функция на Ботевото творчество. Традицията на гражданската и революционната линия у Ботев се разгръща в пролетарския и социалистическия поезия — от Димитър Полянов до Веселин Ханчев. В заключение П. Динеков пише, че личността, творчеството и общественият подвиг на Ботев са онези измерения, които показват дълбокото вътрешно сходство на българския национален поет с големите творци на световната литература, като Петьофи, Мицкевич, Некрасов и Пушкин.

На основата на сравнителния метод П. Динеков анализира творчеството на Иван Вазов. От една страна, той открива сходството на писателя с Ботев и П. Славейков, а, от друга, неговата творческа неповторимост, възпътена в стиховете му от интимната любовна изповед и поетическото общуване с природата до патриотичния патос и революционния химн. Характеризирани са двата периода в творческата дейност на именития български класик — поезията на Вазов до Освобождението, прозаическото и драматургичното дело на писателя в следосвобождения период. Авторът разкрива новите мащаби на Вазовото творчество от жанрово и тематично гледище, показва отношението на писателя към новите явления в българската литература в края на XIX и началото на XX в. — критическия реализъм, народническата и пролетарската литература. Вазов се включва в общия литературен процес с разкази, комедии и поетически творби.

В разглежданата глава от книгата („Иван Вазов на прехода между две епохи“), като говори за приемствеността между Вазов и следващите поколения творци, за присъствието на писателя в съвременната литература и в съзнанието на народа, П. Динеков надхвърля първоначалния си замисъл и разкрива огромната историческа мисия на Вазов в българската литература.

Специален раздел е посветен на делото на Вук Караджич и българската филологическа наука през втората половина на XIX в. Ученият изтъква безспорните заслуги на сръбския фолклорист, лингвист и реформатор като пръв

изследвач на българския език, фолклор и литература. Делото на Вук Караджич придобива особена значимост и от факта, че неговите изследвания стават известни на европейската наука. Възгледите на сръбския учен изиграват съществена роля в развитието на българската фолклористика и филологическа наука през Възраждането.

Като засяга въпроси за личните контакти на Вук Караджич с българските книжовници (Н. Геров, С. Филаретов, Н. Тошков, Сп. Палаузов) и оценката на демократичния характер на книжовната и реформаторската дейност на сръбския славист (в статията на Р. Жинзифов и Л. Каравелов), П. Динеков поставя конкретно проблема, в какво се изразяват заслугите и значението на Вук Караджич за развитието на българската филологическа мисъл през посочения период.

Отбелязва се плодотворното въздействие на сръбския просветител върху творчеството на П. Р. Славейков и Л. Каравелов. Неговите възгледи оставят дълбоки следи в дейността на видните български фолклористи след Освобождението — М. Дринов, А. Теодоров-Балан, Б. Цонев, Й. Иванов, М. Арнаудов, Ст. Романски и Ив. Шишманов. Последният прави задълбочена характеристика на фолклористичната дейност на Вук Караджич и изтъква, че тя е класическа по своята същност и набелязва нови методи в събирателската работа на българските фолклористи. Накрая П. Динеков се спира върху правописните дискусии и реформи в България през втората половина на XIX в. — филологическа област, в която, по мнението на автора, присъствието на сръбския изследовател се чувствава твърде осезателно. В борбата за фонетичен правопис в България Вук Караджич участва с възгледите си на пропагандист, дълбоко нареден мислител и учен.

Изследването на П. Динеков съдържа проблеми, отразяващи диалектичното единство между история и съвременност в литературата. Нарасналият интерес на нашите писатели към историческата тема изисква решаването на въпроса, как се съотнасят историята и съвременността в техните произведения. От тази гледна точка авторът се стреми да определи целта и осъществяването на идейно-естетическите търсения на съвременните български писатели. Тук на преден план се изсянява тезата, доколко историческото художествено творчество успява да разреши големите задачи, които нашето време поставя.

В изследването на П. Динеков са широко застъпени проблемите на българския фолклор: развитието на българската фолклористика, ролята на славянската наука за нейното създаване, съвременно състояние на народното творчество, литературно-фолклорни взаимоотношения.

Началните стъпки на българската фолклористика съвпадат с националното ни Възраждане, интересът към творчеството на народа се включва в проблематиката на тази просветителска епоха. Авторът определя два основни

етапа в историята на фолклористиката: от една страна, събирателската работа и публикуването на материала и, от друга — формирането ѝ като научна дисциплина през втората половина на XIX в. Особено подчертана е ролята на славянските учени (от сръбските Вук Караджич, Д. Тирол, Ст. Веркович, С. Милутинович, чешките П. Шафарик, В. Ханка, К. Иречек, Фр. Челаковски и др.) и активната дейност на руските литературоведи и фолклористи Ю. И. Венелин, В. Григорович, П. А. Безсонов и др. за насърчаване на събирателската и изследователската работа на българската интелигенция. В книгата са описани и характеризирани сборниците, издадени от посочените слависти, отбелязва се конкретният принос на всеки от тях, посочват се някои недостатъци както в изданията на българския фолклор, така също в неправилното му тълкуване.

За развоя на българската фолклористика изключително значение има школуването на български студенти в руските университети и на първо място в Московския държавен университет. Руската научна и обществена мисъл спомага за изграждането на видните филолози и фолклористи М. Дринов, Л. Каравелов, К. Миладинов, Н. Нончев, Н. Геров и др., възприели прогресивните възгледи за дълбоката връзка на фолклора с характера на народа и ролята на народното творчество във формирането на националните literatury.

В светлината на Горкиевата мисъл: „От дълбока древност фолклорт неутъпно и по своеобразен начин съпътства историята“ П. Динеков разглежда фолклора като „огледало на историческия живот на народа“ (с. 225). В същата студия авторът обръща внимание на съществени въпроси — за влиянието на фолклора върху народното съзнание (ролята на героичния епос, историческите песни и предания), за достоверността на фолклорното съдържание (тук се подлагат на критика схващанията на защитниците на крайния антиисторизъм от митологическата школа, на компаративистките разбириания и на други течения и се развива тезата за фолклора като отражение на естетическите и идейни разбириания на народа).

П. Динеков хвърля светлина и върху сложната и недостатъчно разработена проблематика за функционалната връзка между фолклора и литературата в историческото развитие на българската култура. Авторът проследява динамиката на тяхното съотношение през различните исторически периоди и определя ролята на народното творчество в създаването на новата българска литература и на съвременната (Н. Хайтов, Й. Радичков и др.). Той обръща вниманието на специалистите и за решаването на един нов и актуален въпрос — мястото на фолклора в сложния комплекс от отношения между изкуството и социалната среда, между художественото творчество и обществото. Социология и фолклор е проблем, към който ще се засили интересът на нашата фолклористика.

Наблюденията на учения върху съвременното състояние на българския фолклор се свеждат до важни за нашата наука изводи. На първо място се констатира, че нашето народно поетическо творчество е запазило естетическите си ценности, които и до днес живеят в съзнанието на народа и изпълняват високи идейно-възпитателни функции. Интересът към фолклора свидетелствува за обществената необходимост от дълбока връзка между минало и настояще. Съществена роля тут играе традицията в духовния свят на българина, у когото (на изпълнителя или на слушателя) силно се проявява творческият момент. Фолклорът в по-голяма степен от литературата се превръща в общонародно и интернационално явление.

В изследователската си работа П. Динеков включва изучаването аспектите на текстологията като особено важна област на литературната наука. Авторът справедливо подчертава, че без труда на палеолозите и текстолозите не могат да бъдат осъществени сериозни научни обобщения. Значително е мястото, което заема текстологическите изследвания на старобългарската литература. П. Динеков отбелязва трудовете на славянски учени-текстолози (П. В. Аненков, В. Б. Томашевски, К. Гурски) и анализира основните моменти в концепцията на Д. С. Лихачов за същността и задачите на съвременната текстология като самостоятелна филологическа дисциплина. Теоретическите постановки са ценни и необходими за работата на българските текстолози. П. Динеков изяснява сходното и различното между текстологията и литературна история — всяка от тези области има свои специфични закони и преследва различни цели.

Текстологическите проучвания на старобългарската литература от наши и светски учени (К. Куев, Ю. Бегунов) са несъмнени постижения на славянската наука.

Проблемите на текстологията на новата литература имат друг характер. Значителната работа върху историята на текста установява цялостно литературното наследство на българските писатели и поети от Възраждането и съвременната литература (Хр. Ботев, Д. Чинтулов, П. Славейков и др.). Усилията на българските текстолози (М. Арнаудов, Б. Ангелов, К. Генев, В. Велчев, Д. Леков, Ил. Тодоров, Цв. Унджиева, С. Баева, Н. Драгова и др.) са насочени към най-дълбоко и най-точно разкриване творческия замисъл и творческата история на литературния текст.

Твърде оскъдни засега, пише П. Динеков, са изследванията по текстология на фолклора и на превода. Научните резултати безусловно ще допринесат за проникването в сложната история на фолклорния текст, за установяване на неговата съдба като създание на народния гений.

Пред нашата наука стои насъщна и актуална задача — да се активизират академичните издания на българските класици от XVIII—XX в. — от своя страна тази дейност изисква добре подготвени текстолози. П. Динеков по-

ставя въпроса за по-скорошно преодоляване на затрудненията в изследователската работа, да се централизират, обработят и опишат събраните у нас ръкописни и архивни материали, да се изготви тяхната изчерпателна библиография. Авторът предлага разработена класификация на публикациите, предназначени за академични издания: новоиздирени произведения, литературни анкети, публикации на писма, летописи и речници, мемоари. В тясна връзка с академичните издания изниква проблемът за езика и правописа на творбите, какви да бъдат принципите за тяхното съвременно езиковедско нормализиране. От казаното се налага изводът, че работата върху академичните издания е една от най-сложните и заема своето значително място в изследванията на българската литература и култура.

С цел да разясни проблематиката при издаването на многотомната история на българската литература П. Динеков посочва научни критерии за нейното подготвяне: принципи на построяване, периодизация, да притежава високи качества и богат материал, да бъде изградена върху широк обществено-исторически, културен и литературен фон, да решава важни теоретически въпроси и проблеми от философски аспект, да бъде снабдена с пълен библиографски апарат и разнообразен илюстративен материал. По концепция и методология, по проблематика и стил многотомната история трябва да бъде съвременна, да отговаря на съвременните научни търсения и идеи (с. 306). Многотомната история на българската литература е издание с изключително значение за българската култура. Нейното осъществяване е изпитание и дълг на българската наука.

„При изворите на българската култура“ е резултат от многогодишни научни търсения и задълбочени наблюдения на нейния автор. Книгата има висока познавателна, естетическа и обществена стойност. В нея са характеризирани основните моменти от развитието на българската литература и култура. Студентите отразяват широката картина на общественополитическия и културния живот на средновековната, възрожденската и съвременната епоха.

Българската литература поставя и решава както държавни и религиозни, така също и философски, нравствени и общочовешки въпроси. Тя е богат извор на знания за народността и националното самосъзнание, на духовните интереси и мирогледа на средновековния човек, на възрожденца и на нашия съвременник. В книгата са разкрити образите на известни български исторически дейци и на най-изтъкнатите книжовници, писатели, поети и културни просветители.

Изследването на П. Динеков е създадено не по традиционни схеми, емоционално, живо, вдъхновено. В него ярко е разкрито отношението на съвременния учен към проблемите на българската култура, към нейните вечно живи извори.

Елена Томова